

POLITICAL AND PHILOSOPHY IN MIDDLE ASIAN, MIDDLE EAST, FRONT ASIA

ORTA ASYA, ORTADOĞU, ÖN ASYA HATTINDA SİYASET VE FELSEFE¹

Olaulowa ABIMBOLA²
Berrin SARITUNÇ³

Abstract

The importance of examining Philosophy and Politics in the History of the Silk Road is the influence of the Religious and Systematic Thought trends that occurred in this region which has been institutionalised up to date. It would be seen from a general perspective that all religious and systematic thought trends investigate what is good, what is good for human, what is good living, how do we achieve good living, how do we ought to live and, they claim to possess the answers to these questions. Any system formed or to be for Human in the sake of attaining Goodness, shouldn't fail to observe human as both individual and complex entity. A failure to do that will lead to an imbalance and unharmonious human existence. Human both as an individual and social entity is a complex being. Therefore Anthropos philosophy as a science field demand an integrated comprehensive unity. Moral philosophy generally investigates what the good life is, and tries to determine how people ought to live and behave. Like wise, if what political philosophy investigates is not so different, then both should be taken in whole and politics should be evaluated in terms of morality and vice versa, because human life, no doubt a good human life is only possible in a good social – political organization.

Keywords: The Silk Road, Philosophy, Politics, Moral, Good Life.

Özet

OrtaAsya, Ortadoğu, Önasya tarihinde felsefe ve siyasetin incelenmesinin önemi bu coğrafyada ortaya çıkmış, gelişmiş, sistematik düşünce akımları günümüze kadar ekolleşmiştir. Geniş bir anlayışla bakıldığında bütün dini ve sistematik düşünce akımları, İyi'yi, insan için iyi olanın ne olduğu, iyi hayatın ne olduğu, nasıl elde edileceği, nasıl yaşanması gerektiğine dair sorular sorulmakta ve cevaplarına da sahip olduklarını iddia etmektedirler. İnsanın iyiliğinin doğrultusunda oluşturulmuş veya oluşturulacak her sistemde, insanın öznel ve bütünlüğünü bir varlık olarak ele almayı göz ardı etmemek gerekir. Bunun göz önünde bulundurulmaması insanın dengesiz ve ahenksiz bir varlık olmasıyla sonuçlanır. Hem birey hem de toplumsal bir varlık olan insan, bileşik bir varlıktır. Bu sebeple insan felsefesi bütünlük arz eden bir daldır. Ahlak felsefesi insan için genel olarak iyi hayatın ne olduğunu araştıran ve buna bağlı olarak insanların nasıl yaşaması ve davranması gerektiğini belirlemeye çalışan bir disiplin ise aynı şekilde siyaset felsefesinin de aradığı şeyin bundan farkı yoksa bütünlük içinde ele alınmalı ve siyasete ahlak açısından bakılmalı veya ahlak açısından değerlendirilmeli. Aynı değerlendirmeler ahlak felsefesi için de geçerlidir. Çünkü insan hayatı, şüphesiz iyi insan hayatı ancak iyi bir toplumsal-siyasal örgütlenme içinde mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Felsefe, Siyaset, Ahlak, İyi hayat.

¹ Bu çalışmanın bazı bölümleri yazarlarca 21-22 Nisan 2016 da Kırgızistan Bışkek'te düzenlenen Avrasya Sosyal Bilimler Forumu'nda yazarlarca sunulmuştur.

² Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü olabolosuperstar@hotmail.com

³ Okt., Uludağ Üniversitesi Rektörlüğe Bağlı Türk Dili Bölümü bsaritunc@uludag.edu.tr

GİRİŞ

OrtaAsya, Ortadoğu, Önasya, yüzlerce yıl Batı dünyası ile Doğu dünyası arasındaki bütün ticari, medeni, dini, siyasi ve askeri münasebetlerin en mühim bir vasıtası olmuştur. İlk çağlardan itibaren tertip edilen büyük kervanlarla Asya'nın ipek kumaşları, halıları, şalları, çayları ve diğer ticari emtiası bu yol vasıtasıyla İran'a, Bizans'a ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine nakledildiği gibi, Batıdan gelen Budizm, Hıristiyanlık, Yahudilik, İslamiyet ve diğer din ve kültürler hep bu yol ile Doğuya getirmiş. Doğu milletlerinin karakterine inançlarına ve medeniyetlerine ve itikatları da Doğuya getirmiş. Medeniyetlerine müessir olduğu görülmüştür. (<http://asiasociety.org>)

İskender'in fetihleri, Batının milletlerini Doğunun derinlikleriyle temasa geçirdiği tarihten itibaren büyük ticari çaba bu tarafa yöneliyordu. Zira dünyanın doymak bilmez egemenleri için zaruret haline gelmiş olan eşyanın üretim kaynakları burada idi. Yunanlılarla Romanlıların lezzet vermek için yemeklerine koydukları baharat, kendi üzerlerine sürdükleri ve evlerinin içine serptikleri güzel kokuların büyük bir kısmı, kıymetli möblelerini imal ettikleri fildişi, ipek yolu vasıtasıyla Hindistan'dan getiriliyordu. Aynı şekilde felsefelerin, sanat eserlerinin ve geleneklerinin iletilmesinde önemli rol oynadı. Bu yollar yüzlerce ve binlerce yıldır bütün insanlığa, kolektif kültürün ve ticaretin artması, İnsanlar ve medeniyetler arasında refahın ve servetin gelişme ve yayılmasında adeta bir can ve kan damarı rolünü oynamıştır. Böylece ilk ve orta çağlar boyunca ticaret trafiğinin ana merkezleri Aşağı Türkistan'ın en büyük şehirlerinden olan Buhara, Semerkant, Taşkent, Fergana vb. Türk şehirleri olmuştur. Buda rahipleri Çin ile Hindistan arasında uzun yüzyıllar gidip gelmişlerdir. Batıdan da Hıristiyanlık, Nasturilik ile Zerdüştlük, İslamiyet vb doğuya uzanan propagandacıları aracılığıyla yayıldı. İpek Yolu vasıtasıyla gelen ve buralarda yerleşme ve gelişme imkânı bulan bu kültür, felsefe, din ve medeniyetler, bu bölgede tutunabilmek ve kök salıp insanlar arasında kabul görebilmek için tarih boyunca birbirleriyle sürekli mücadele etmişlerdir. (<http://asiasociety.org>)

İki bin yıldan fazla OrtaAsya, Ortadoğu, Önasya tarihinde bütün siyaset ve felsefe ilişkisini ele almaya ne zaman yeter ne de gücümüz çünkü bu bölgenin tarihinde birçok medeniyetler ortaya çıktı, birçok imparatorluklar kuruldu yıkıldı ve dağıldı ve nice dinler ve felsefi ekoller ortaya çıktı. Asya'nın köşesinde olan Çin medeniyetinden Pers medeniyetine, Yunan medeniyetinden Roma medeniyetine ve İslam medeniyetinden mi bahsedelim? Bu medeniyetleri temsil eden bütün büyük devletlerin siyaset ve felsefe ilişkisinden bahsetmek güçtür.

Başka bir açıdan OrtaAsya, Ortadoğu, Önasya tarihinde felsefe ve siyasetin incelenmesinin önemi, günümüzde çağdaş olarak kabul edilen felsefi ve siyasal sistemlerin üzerine tesiri olan siyasi ve felsefi etkinlikler bu coğrafyada ortaya çıkmış, gelişmiş ve ekolleşmiş olmasındandır. Bu düşünce ekollerin okulları, bu coğrafyada belli zaman diliminde inşa edilmiştir. Bununla birlikte bu sistematik düşünce ekollerinin anlayış ve fikrileri, çağdaş düşünce sistemlerinin temellerini ve direklerini oluşturmaktadır. Önemli ekoller arasında Atomculuk, Stoacılık, Epikürosculuk, Gnostik, Yeni Eflatunculuk, Meşşailiğin yansıra Platon tarafından kurulan akademi; Eflatunculuk, Aristoteles'in Atina'da kurduğu okul Peripatek veya Peripatetizm ile adlandırılmaktadır. (S.H.Nasr-O.Leaman,2001, 50-70). Öte yandan Konfüçyüscülük, Taoizm, Budizm, Zerdüştlük, Upanişadizm, Hinduizm, Manihaizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi önemli dini ve düşünce akımları da İpek Yolu Mezopotamya coğrafyasında vukuf bulmuştur. Ayrıca İyonya, Sıciya, Atina, İskenderiye, Eddessa-Urfa, Nişapur, Semerkant, Buhara, Bağdat, Şam, Çundişapur gibi şehirler önemli merkezlerdi. (M.M Şerif,1991, I-II,38,40)

Bahsedilen dini ve sistematik düşünce akımlarının çoğu doğrudan veya dolaylı biçimde günümüzün çağdaş düşünce sistemleri olan “Materyalizm, Pozitivizm, Yeni Pozitivizm, Mantıksal Pozitivizm, Rasyonalizm, Sezgicilik, Deneycilik, Fenomenoloji, Hermenütik, Yapısalcılık, Eleştirel Realizm v.b, ve Marksizm, Kapitalizm, Sosyalizm, Komünizm, Liberalizm, Demokrasi, Teokrasi, Monarşi, v.b” üzerine tesiri mevcuttur. (Juan J. Linz, 1975, 30-40). Bütün bu sistemlerin ortak özelliği ise insansal etkinliğin ürünü olmalarıdır. Lalande'nin yaptığı meşhur ayırımı başvurmak gerekirse; Lalande, La Raison Et Les Normes'te (insan gücü temellendirmesi) isimli eserinde, “Akıl”ı, Oluşturucu veya Fail Akıl, (La raison constituante; el- aklu'l- mükevvin), Oluşturulmuş veya Egemen Akıl (La raison constitues: el -aklu'l-mükevven) olarak ikiye ayırmıştır. (Câbirî, 2001,18)

Bir açıdan Akıl düşünme aracıdır, düşünceleri üreten araçtır. Akıl kelimesini bir düşünme aracı olarak düşünceyle tanımlamak, düşünceyi anladığımızda bu aklın her türlü içerikten yoksun olduğu mu demektir? Aslında o oluşturucu akıldan kasıt, düşüncenin araştırma ve inceleme yaparken gerçekleştirdiği kararları bulan ve ilkeler koyan zihni faaliyettir. Başka bir ifadeyle, “insandaki, varlıklar arasındaki ilişkilerden, herkes tarafından aynı kabul edilen külli/tümel ve determinist ilkeleri çıkarsayabilme melekesidir. (Câbirî, 2001, 21-22)

İkincisi olan oluşturulmuş Akıl ise çıkarsamalarımızda dayandığımız kural ve ilkelerin toplamıdır. Ona göre oluşturulmuş ve belli ölçülerde dahi olsun değişebilir olan akıl, belli bir tarih diliminde var olan akıldır. Fail oluşturucu Akıl ile Egemen oluşturulmuş Akıl arasındaki ayrımın önemine rağmen ikisi arasında karşılıklı etkileşim ilişkisi var. Oluşturulmuş Akıl, yani tarihin herhangi bir döneminde egemen olan zihinsel ilke ve kuralları toplamı, insan bireyinin kendisini hayvandan ayırıştıran zihni faaliyeti yani oluşturucu akıl ile ürettiği bir şeydir. (Câbirî, 2001, 18-20). Dolayısıyla Demokrasi, Teokrasi, Komünizm, Kapitalizm, Liberalizm, Makyavelizm, vb, Oluşturulmuş Akılsal sisteminin ürünüdür, mutlak bir doğruluğu ve tabi zorunluluğu yoktur. Örneklerle çoğaltabilir bu oluşturulmuş sistemlerin temel iddiaları ve vaatleri vardır. Aristoteles metafizik'te bütün insanlar, doğal olarak bilmek ister cümlesiyle başlamaktadır. İnsan ne veya neler bilmek ister? İnsan her şey bilmek ister belki, fakat her şey arasında en önemlisi İyiyi bilmek ister. İnsan kendisi için en iyisi, iyi hayat, iyi yaşamı bilmek istemektedir. Bu soruları sistematik felsefi etkinlik olarak ele alan ilk filozof Sokrates'tir. O insan felsefesi, ahlak felsefesinin kurucusudur. Aslında serbest ve geniş bir anlayışla bakıldığında bütün dini ve sistematik düşünce akımları, İyiyi, insan için iyi olanın ne olduğu, iyi hayatı ne olduğu, nasıl elde edileceği, nasıl yaşanması gerektiğine dair sorular sorulmakta ve cevaplarına da sahip olduklarını iddia etmektedirler. Örneğin Mutçuluk Öğreti Ekolu'ne göre insan için en iyisi mutluluktur. İyi hayat mutlu hayattır. İnsan kendini gerçekleştirmesi, yetkinleştirmesi ile mutluluk elde eder. Bunu için de insan erdemli olmak, erdemli bir toplumda yaşaması gerekmektedir.(Akarsu,1970,13). Demokrasi, Liberalizm de iddia ve vaadi hak eşitlik ve özgürlük önüne çıkartarak temellendirmektedir. Buna göre insan için en iyi hayat, özgür bir hayattır. Eşitliğin hak olduğu bir yaşam, iyi bir yaşamdır. Bu nedenle insan, bunları elde etmek için kendini ve toplumu onlara göre dizayn etmesi gerekmektedir. Kapitalist sistem ise refah içinde yaşam insan için en iyisi olduğunu iddia ve vaat etmektedir. Gerçek şu ki bütün sistemlerin arasında biri insan tarafından kabul edilip benimsendiğinde bunun avantajı ve dezavantajı olacaktır. Örneğin refahı için insanın varlığını anlamlı kılan şeylerden ne kadarından daha vazgeçmeyi göz alabilir. Vahşileşen insan tekrar insanlığı sorgulamalı. Oluşturulmuş Egemen Akıl üzerine kritik yapılmalı. İnsan için en iyisi nedir, iyi hayat, nasıl yaşanmalı konularına dair kritik yapılmalı. Öyle ki bu kritik, Ahlakın ve Siyasetin birbirinden kesin olarak ayrımını yapan Egemen Akılsal sistemleri, Ahlak ve Siyaseti bir bütün olarak ortaya koyan İnsan felsefesi kurucusu olan Sokrates'in düşüncesine

tabi tutularak yapılabilir. İnsan kendini tamamen kaybetmeden böyle bir yüzleştirme gerekmektedir çünkü günümüzde OrtaAsya, Ortadoğu, Önasyanın coğrafyasından bahsedildiğinde akla gelen ilk şeylerden bir tanesi ise enerjidir. Dünya konjonktürlerinde enerji çok önemli ve değerli değil midir? Günümüz dünya kaynaklarının kontrol edilme mücadelesi Orta Doğu-Orta Asya bölgelerinde yoğun bir şekilde devam etmektedir. Acaba dünyada herkese yetmeyecek kadar az kaynak mı var ve bu yüzden mi insanlar, ülkeler durmaksızın mücadele etmekte ve birbirlerini yok edercesine savaşmaktalar? Yoksa dünya da herkese yetecek kadar kaynak bulunmasına rağmen mi birbirilerini yok etmeye çalışmaktalar. Eğer dünyadaki kaynaklar üzerine yapılan çalışmaların sonuçları doğru ise yani herkese yetecek kadar kaynak varsa o zaman sorun dünyanın doğasında değil insanda aranmalı. İnsan tarafından yapılan bütün mücadeleler, savaşlar, sistemler-yöntemler, görüş ve ideolojiler-araçlar üzerine ciddi bir sorgulama ve kritik yapılmalı. Yukarıda işaret edilenlerle Birinci ve İkinci Dünya savaşının nedenleri, nasıl meydana geldiği, nasıl bir yöntem kullanıldığı ve nasıl bir sistem kurulmaya çalışıldığı değerlendirildiğinde sorunun insanda olduğu kanıtlanmaktadır. Darbenin yöntem olarak kullanıldığı dönemden günümüze geldiğimiz zaman insanların birbirilerini yok etme, istediğini zorla temin etmek için terörizm en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Terörizm (gayri nizami harp) bir savaş çeşididir. Savaş ise zorla ve güç kullanarak istenilen şeyi elde etmektir. Her savaşın bir iddiası var. İddialar ise aslında bir kanıdır, bir doxadır. Doxa da hakikat sorgulanır. Dolayısıyla her düşüncemiz ve eylemlerimiz sorgulanmamış bir doxaya dayalı ise sonuçları yok oluş olur, değil mi? Denilmektedir ki savaş zor ve güç ile istenilen her şeyi temin etmektir, peki istenilen şey veya şeyler nedir? İnsan ne ister? İnsan her şeyi ister. İnsanın istediğinin temin etmesiyle bu istem biter mi? Tarih boyunca insan nefsinin istemeleri doyurulamamıştır. Bu istem, iştah hem bireyin iç dünyasında hem de birey dışındakiler ile çatışmaya sürükleyen şeylerden biridir. Her ne kadar istem-iştah insanın doğasındaysa; Akıl, irade ve seçim yapma güçleri de doğasındadır. Tarih boyunca Felsefe ve Din insanın bu doğasını işaret edip terbiye edilmesi gerektiğini ve metotları ile ilgili öğüt vermektedir. Hatta bazen totalitarizm yönetim şekline varacak kadar halkın bu yönü zorla terbiye edilmek istenmektedir. Sekürleşme ve Modernizm doxasıyla başlayan sorumlu olmaksızın özgürlük sürecinde önce din baltalandıktan sonra felsefi etkinliği gereksiz kıldı. Böylece günümüz insanın ne vicdanı kaldı ne de sorumluluğu. Aslında şuan karşı karşıya kaldığımız insanlık durumunun benzeri önceden de yaşanmıştır. Tecrübe paha biçilemez, o yüzden geçmişten geleceğe gitmeye çalışılmalı. İnsan felsefesini sistematik felsefi etkinlik olarak benimseyen Sokrates'ten başlamak yerinde olur. Sokrates ve Yunan polisi arasındaki münasebeti ele alarak siyaset ve felsefenin önemini ortaya konulmaya çalışılacaktır. Felsefe ve Siyaset/ Akıl ve Vahiy konusu, Peygamberlerin tebliğ ve yaşamlarında da görülmektedir. Peygamberler ve filozoflar; İyi yaşamın ilkelerini ortaya koyarak insanı iyi yaşamaya davet ederler. İnsan felsefesini başlatan Sokrates'in görüşlerinde olsun, Hz İsa'nın sözlerinde olsun ve Hz Muhammed'in (sav) tebliğinde olsun hep iyi yaşama davet edilmektedir. Genelde neyin iyi neyin kötü, neyin değerli ve değersiz, olduğunu değerlendirmek Varlık ve Zaman ilişkili olup Metafizik, Ahlak ve Epistemoloji ile alakalıdır. Her ne kadar konumuz ilkel olarak Metafizik, Ahlak ve Epistemolojiye dayalı ise de belli sınırlar içerisinde ele alınıp değerlendirilecektir. Bu sınırlandırma bilimsel ruh ve mantığa uygundur çünkü hiçbir ele alış ve apriori prensip olarak sonsuza kadar geri gidemez. Bundan dolayı İpek Yolu tarih boyunca felsefe ve siyasetten bahsettiğimizde, bu coğrafyanın belli bir tarihsel çerçevede gerçekleştirilmiş felsefi ve siyasi etkinlik anlamına gelmektedir. Belli bir tarihsel çerçevede gerçekleştirilmiş felsefi ve siyasi etkinliği günümüzle nasıl bir ilişkisi ve bağı olabilir ki, eğer üzerine düşünülen ve sorgulanan bu soruların doğası insani ise o zaman olumlu cevap verilir. Çünkü İnsani

miras kökenin 'düşüncesi ve eylemlerinin' doğasıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Öncelikle siyaset ve felsefenin tanımlarını irdeleyelim.

Siyaset

Siyaset Arapça kökenli bir kelimedir ve sözlük karşılığı eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek anlamlarına gelir. Terim olarak ise, yönetme bilgisi ve tekniği anlamında kullanılmıştır.(Aydın,2002,20). Siyaset kelimesini kavramlaştıran Helenizm etkisindeki İslam filozofları olmuştur. Batı dillerindeki karşılığı ise politikadır. Bu kelimenin Grekçe şehir yönetimi, kamu düzeni anlamlarına gelen polis den türetildiği kabul edilmektedir. Aristoteles'e göre insan bir zoon politikon "sosyal-politik" bir canlıdır. (Ebenstein,2001, 76). Kısaca insan doğası gereği politik bir varlıktır. İnsan sahip olduğu bu sosyal-politik eğilimin belli bir çerçevede sistemleşmesine siyaset denir. Siyaset toplum düzenini sağlayıcı işlevsel bir yapı olarak temel kurumlardan birisidir. İlke olarak muhtemelen insanlık tek bir aile boyutunu aşmış aileler birliği, sosyolojik bir ifadeyle klan, kabileler seviyesine ulaştığı, topluluktaki kişilerden birisinin, düzen sağlayıcı bir görev üstlendiği zaman siyaset de fiilen başlamış olur. Ayrıca kabile reisi, krallık, imparatorluk veya modern devlet bu oluşumun değişik görünümlerinden ibarettir. Siyaset-toplum ilişkisinde önemli sorulardan birisi de şudur: toplum, hayatta binlerce eylemler gerçekleştirir.(Aydın,2002,23). Gerçekleştirilen eylemler ve olguların hangi nitelikte olanlarına iyi, adil denilecektir? Bu ise iyi, adalet gibi kavramların ne olduğunun bilgisine bağlıdır. Bireysel eylemlerin ve toplumsal eylemlerin farkı olmalı mı? Daha önemlisi Siyasi olanı, Ahlaki olandan ayırımı var mı, varsa nasıl ayrılmalı? Ayrılırsa iyi bir toplum, adil bir toplum gerçekleştirilme imkânı kalır mı?

Felsefe

Felsefe sözcüğü Arapçadır, o Yunanca philosophia sözcüğünün Arapçalaşmış biçimidir. Yunanca kelime olan philosophia, philo ve sophia'dan oluşmaktadır.(Ahmet Cevizci, 1996, 269). Philo sevgi ve sophia bilgelik anlama gelmektedir. Dolayısıyla philosophia bilgelik sevgisi, bilgeliği sevmedir. Bilge sevme ise İyi'yi sevmektir. Tanrı ise İyi'dir. Dolayısıyla genel çağdaş filozofların tutuma karşı klasik filozofların anlayışı farklıdır. Felsefe bu temel anlamda bilgeliğe sahip olma iddiası değil, bilgeliği sevme, onu elde etmeye çalışma arzusudur.

Filozoflar, Felsefenin ne olduğuna ve yararları üzerine birbirlerinden farklı görüşler ortaya koydular. Kant felsefeyi kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında bir zihinsel etkinlik biçimi olarak tanımlamıştır. Akla dayanan nedenlerin, insanın her türlü deneyini, gözlemine, bunlara dayanan her türlü akıl yürütmesini ve sezgisini içine alan geniş bir nedenler grubunu anlamak gerekir. Haklı çıkarmak veya meşrulaştırmak iddiasından olan herhangi bir önerme, bu önermenin ileri sürmeyi mümkün kılan kanıtı, temel ve gerekçeleriyle ortaya koyulması gerekmektedir. (Ahmet Arslan,2002,14-15)

Felsefe analitik ve sentetik bir işlemdir. Analitik ve sentetik kavramları ile çözümleyici ve kurucu işlevi kastedilmektedir. Felsefi düşüncenin analitik işlem imkânı ile filozof kendisinin de içinde bulunduğu ve bir parçası teşkil ettiği dünyayı anlamak ve kavramak için kendisine sunulan her türlü bilgi, deney, algı ve sezgi sonuçlarından oluşan malzemeyi, kendi bilgi, deney, algı ve sezgi yeteneklerine göre yeniden düşünmesi, analiz etmesi, aydınlığa kavuşturması çalışmaktadır. Ancak filozof yalnızca bununla yetinmez, dünyayı parçalarına ayrılmış bir halde bırakmaz; buna paralel olan diğer bir düşünme fiili ile bu üzerinde düşünmüş, çözümlenmiş, aydınlığa kavuşturulmuş malzemenin veya verilerden hareketle dünyayı yeniden inşa eder ve bir birlik ve bütünlüğe kavuşturur. Eflatun, Aristoteles, Al kindi, Fârâbi ve İbn Sina gibi filozofların düşünce sistemlerinde görülür. (Ahmet Arslan,2002, 31)

Sistematiik felsefe etkinliik Yunan felsefesiyle başladığı kabul edilmektedir. Erken Yunan felsefesi Doğa indeksli bir düşünce anlayışı ortaya koymaktadır. Sokrates ile birlikte insani üzerine felsefi etkinliik yapmaya başlanmaktadır. T.D’de Cicero’nun ifade ettiği gibi Sokrates, felsefeyi gökten yere ‘insanlar arasına’ indirdi. Sokrates’in felsefi etkinliik insani sorunlara yöneltmesiyle insan tarihi boyunca felsefe ve siyaset/akıl ve vahiy arasında tanık olunacak gerilim, karşıtlık cereyan edecektir. Bu gerilimin doruk noktası Yunan polis tarafından gerçekleştirilen Sokrates’in yargılanması ve kendisine ölüm cezası çarptırmasıyla biten dava sürecinde görülecektir. Bu politik ve felsefe/ vahiy ve akıl arasında cereyan eden önemli gerilim ve karşıtlık ilk örneklerindedir. Bu gerilim sadece Grek Medeniyetin temsilcisi olan filozof Sokrates’e has bir durum değildir. İslam Medeniyetinde de örnekleri mevcuttur. Hatta Hz Muhammed sav, İslam için tebliğ etmeye başladığında, Mekke halkı, özellikle toplumun önde gelenleri arasında gerilim ve karşıtlık cereyan etmekteydi. Ayrıca Hz Peygamberin vefatından sonrasındaki Halifelerin seçimlerinde bu gerilime tekrar tanık olduk. Öyle bir gerilim ki Müslümanların arasında savaşlar çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Büyük Günah işleyen Müslüman’ın hüküm tartışma hadisesi ve mezheplerin ortaya çıkması bu ‘vahiy/akıl- felsefe/siyaset’ gerilim sürecinin sonucudur. Aynı şekilde Hz İsa’nın yargılanması ve onu çarpmıha götüren sürecinde de mevcuttur. Felsefe ve siyaset/ akıl ve vahiy arasında cereyan eden bu gerilimi ve karşıtlığı açmak gerekir. Yunan polise dönelim, Büyük filozof Sokrates davasında ne kadar haklı veya masum olduğu bir kenara bırakılırsa, Onun bu yargılanma sürecin sonunda hâkimleri ve çoğu ikna edemediği göze çarpmaktadır. Neden? Sokrates’e göre kendi davranışlarının ve söylemlerinin cezalandırılması gerektiren bir yönü yoktur aksine davranışın ve söylemlerin Polisin-toplumun kendi iyiliği içindir. Oysa dava açanlar ise onun, toplumun bozulması, din, gelenek ve gençlerin yozlaşmasına sebep olan biri olarak suçlanmaktadır.(Plato, Sokrates’in Savunması, 19)

Platon Sokrates’in ölmesiyle sonuçlanan davayı ciddi bir şekilde eleştirmektedir. O bu davadan hareket ederek Felsefe-Siyaset arasında cereyan eden gerilimi çözmeye çalışmıştır. O, bu davada neden Sokrates hâkimlerini ikna edemediğinin nedenlerini inceler. Ona göre sebeplerden biri, halk arasında yaygın olan kanılar ve alıştıklarını İkna etme sanatıyla onlarla tartışmadığındandır. Aristoteles işaret ettiği gibi Sokrates savunma mahkemesinde Doxa ve yaygın kanaat’e dayalı İkna etme metoduyla tartışmak yerine temel ilkel hakikatlere dayalı diyalektik metodu kullanmıştır. O bu metot kullanarak hâkimler ve halkı ile birlikte hakikate vararak ikna edeceğine inanmaktadır. Oysa Aristoteles’e göre çoğu insanların ikna olunmaları için Hakikaten değil, daha çok yaygın olan doxa-kanilerden ikna olurlar. Çünkü ikna etmek derken, çoğulunun görüşlerin arasından kendi görüşünü onlara zorla kabul ettirmektir. Sokrates hakikatten hareket ederek polisi ikna edememeleri şeklinde sonuçlanması, Hakikati doğrultusunda varlığını sürdüren ve sürdürmek isteyen insanlar için çok tehlikeli bir durumdur. Toplum onları dışlar ve onlara karşı acımasız olabilir. Platon’un incelemesi sonunda ‘doxa/kanı ve hakikat/doğru bilgi’ ‘Politik olanı ve Ahlakı olan’ arasında meydana gelen gerilim ve karşıtlığın sebebi ise onların arasında ayırım yapanları ve yapmayanları arasındaki anlaşmazlıktan cereyan edildiğini tespitini yapar. Sanki birbirilerine karşıt gibilerdir. Ona göre Sokrates söylemlerinde hakikatten hareket ederken, ona dava açanlar ve çoğu halk görüş-doxa’dan hareket ettiklerinden dolayı ikna olmadılar. Yani Sokrates için Politik olanı, Ahlakı olandan ayrı değil, hâlbuki onu suçlayanlar için dava tamamen politiktir. (Arendt Hannah,1990,74-76).

Onlar için Politik olanda Ahlakı olan aranmamalı. Hatta Politik olan, Ahlakı olanın belirleyicisi olduğu savundular. Sokrates için ise eğer iyi bir yaşam, iyi bir polis isteniyorsa, Ahlakı olan Politik olandan ayırımı olmaz, hatta Ahlakı olan Politik olanın

belirleyicisi olmalı. İnsani yaşam bütünlük, tutarlılık içerisinde olmalı.(Carl Schmitt ve Leo Strauss, 2010, 80)

Platon, insanın hayatı ve yaşamı içeren tutarsızlıkları, çelişkilerden kurtulması gerektiğini düşündü. O, doxa ve hakikati, Politik olan ve Ahlakı olan arasındaki gerilimi ortadan kaldırmak için mutlak değişmeyen ölçü aramaktadır. Ona göre bu ölçü evrensel, değişmeyen olmalı ki, onunla insan düşüncesi ve bilgisi sağlam bir şekilde temellendirilsin hem de eylemleri gerçeğe uygun yargılanabilsin. Böylelikle, insani alan mutlak değişmeyen ölçüyle temellendirerek görecelik yok olsun. Evrensellik iddiaya sahip olan Sokrates'in felsefesine karşı Görecelik anlayışı savunan Sofistler vardır. Sofistler para karşılığı Atina vatandaşlarına ve gençlerine doxa ve retorik dayalı politik eğitim veren bir ekoldür. Sofistlere göre her şeyin ölçüsü insandır. Onlara göre insani eylemlerin ve düşüncesinin doğruluğu yine insana bağlıdır. İnsanın kendi eylemleri ve düşüncesi kendisine göre yargılanmalı. Bu anlayış doxaya dayanmaktadır. Doxa-Kanı bir şey veya şeyler bana ya da başka birine nasıl görüldüğüdür. Dolayısıyla toplum/ dünya her insana farklı açıdan görünürlüğünü açar. Aynı dünya, her insana kendi dünyasındaki konumuna göre her şey farklı şekilde görünür. Öte yandan insanların dünyadaki farklı konumları ve görüşlerine rağmen hepimiz dünya insanıyız, aynı dünya'da yaşamaktayız ve paylaşmaktayız. (Arendt Hannah,1990, 76-80). Bununla birlikte hayatımızı tek başına sürdürmemiz imkânsız olduğu için nasıl beraber yaşayacağımızın yolunu bir şekilde bulmamız gerekmektedir. Nasıl?

Platon'a göre bizim için her şeyin ölçüsü insan değil, Tanrıdır,(Ahmet Arslan, 195-Platon, Yasalar). Ona göre çoğu insanlar Hakikati bilmedikleri için, hakikate göre hareket edemezler. Bu nedenle hem kendileri için hem de polis için hakiki iyi veya iyileri bilmezler ve yapmazlar. Ona göre Peygamberler, filozoflar gibi Hakikati bilenler hem kendileri için hem de toplum için iyi olan ve olanları bilirler. Peygamberler, Filozoflar, En İyi bildikleri için diğer iyiler de bilir ve eylemleri onun doğrultusunda gerçekleştirirler. Dolayısıyla İyi bir yaşam, iyi bir toplum için ideali olan Peygamberler veya filozoflar lider olmalarıdır. Yani, Hakikat-İyi'nin tarafından Peygamberler ve Filozoflar aydınlatmasıyla insanı alanda iyi şeyler(iyi hukuku, adalet, iyi yönetim, iyi ekonomik vb) gerçekleştirirler. Öte yandan ise Polis-Toplum bu görüşe katılmamaktadır çünkü onlara göre Peygamberler, filozoflar ve (felsefi etkinlik) daha çok toplum dışında olan ezeli ve ebedi olana aşiktir. Onlar, insanı dışı, insana doğrudan doğruya ilgili olmayan şeylerle ilgilendikleri için sosyal-politik lider olmamalı. Onların ilgi alanı doğrudan doğruya insani günlük ihtiyaçları olmadığı için insani alanda iyi, yararlı ve kullanışlı olan şeyleri bilmezler ve nasıl temin edilecek konusunda faydalı olamazlar. Öyle ki filozof insanüstü, ebedi olanlarla münasebetinden herkesten daha az dünyevi şeylere ihtiyaç duymaktadır, o halka ebedi olanın değeri, hakikati dile getirdiğinde anlaşmazlık yaşar. Bu hakikati kendisi ve halk arasında tartışılır konuma gelir. Sanki halk ortamda hakikat ve doxa/kanı arasında belirgin ayırıştırıcı bir şey görünmemektedir. (Arendt Hannah, 1990, 81-90).

Bu sürecin sonunda Platon doxaya karşı karamsar bir anlayışa vardır. Hem Sokrates hem de zamanındakilere göre genellikle doxa, bir şey üzerine şu bu bağlamda kendisine nasıl görüldüğünü dair bir konuşma formüle edilmesidir. Doxa kelimesi yalnız görüş anlam değil aynı şekilde ün ve anlama gelmektedir. Böylece doxa, politik alanı, yani herkes kendinin gösterebilme ve kendince ifade edilebilme halk alana bağlı olmaktadır. Öyle ki insan kendi doxasını değerlendirmek, bu alanda kendice ifade edip diğerleri tarafından duyabilmektir. Bu Grekler için toplumsal yaşam, evsel yaşamdan ayırıştırıcı büyük imtiyazdır. Sokrates bu durumun farkındadır çünkü halkı alana giderek başkalarına yardım etmek ister. O insanların sahip oldukları doxalarda hakikati bulunup bulunamayacağını göstermek istemektedir. Yani O herkeste potansiyel olarak mevcut olan hakikati çıkarmak istemektedir. O bu şekilde polisi –

şehir daha hakikate dayalı bir ortama getirilmiş olacağına inanmaktadır. Dolayısıyla amacı doxayı yok etmekten ziyade diyalektik yoluyla doxa ne kadar hakiki olduğu çıkarmaktır. Bu anlayıştan Sokrates için filozofun görevi ne polisi-şehri yönetmesi ne de hakikati söylemek değildir. O sadece vatandaşlar daha dürüst ve gerçekçi bir insan yapmalı. Bu görüş ise Platonun duruşundan farklıdır. (Carl Schmitt ve Leo Strauss, 2010, 89)

Aslında bu argümanlar Sokrates davasına yansıtılmaktadır. Fakat sanki Atina polisi, Sokrates söylemiyle kendini bilge bir adam olarak tanımladığı ve bu bilgelik sayesinde toplumdaki liderlik talep ettiği sanılmaktadır. Oysa kendinden bir şey bildiğinden şüphe duymaktadır, bizi yaşamımızı ve varlığı sorgulamaya davet etmektedir. Onun için sorgulamamış bir yaşam, yaşanması değemezmiş. İnsan kendi yaşamını sorgulaması kendisiyle diyalog içerisinde olması demektir. Kendine diyalektik uygulamasıdır. Hele kendimizde düşündüğümüz zaman sanki düşüncemizde iki kişi mevcut gibidir. Düşünme, başkalarıyla ve yüz yüze değil de kendi kendine ve sessizce gerçekleştiren bir diyalogdur. (Plato, Theaitetos, 189)

Onlardan yalnızca kendi kendileriyle konuşmaları, kendi ruhlarını açıp ona bakmaları, bizzat kendileriyle diyalogları isteniyor, onlara yalnızca bu süreçte içine düşmüş oldukları tutarsızlıklara, çelişiklere işaret etme yönündedir. Sonuçta üzerine tartışılan kavramları, onlar kendi ruhlarında bu şeylerin bilgisinin varlığını fark ediyorsa ve bu deneyleri başka insanlar tarafından da paylaşıyorsa, yani sonuçta insanların kendi aralarında bu tür konularla ilgili olarak bir görüş birliği içinde oldukları ortaya çıkıyorsa, bu şeylerin hiç olmazsa insani varlıklarla ilgili olarak öznel arası objektif tümel varlığa ve anlama sahip olduklarından şüphe duyulmaz. (Ahmet Arslan, 2014, 124-127)

Sokrates, Platon ve Aristoteles için kendimiz ile nasıl diyaloga giriyorsak dışımızdaki insanlar ile de diyaloga girmeliyiz. Bu diyalektik yol en iyi şekilde nasıl beraberce yaşayabileceğimiz yoludur. Diyalog, Felsefe ve siyaset konularında, konuşmaya katılan kişilerin uygun karakter çizimiyle soru ve yanıtlardan oluşan bir konuşmadır. Gerçekten insanlar, filozofların tarafından davet edildikleri yol, felsefe yoludur. Diyalektik yolu felsefidir. Filozoflar felsefi etkinliği polisin iyi yaşamı için gerekli kılmaya çalıştılar fakat polis-halkı bunu reddetmektedir. Hele yozlaşmış ve nefsi iştahına düşkün olan bir toplum için kabul edilmesi zordur. Dolayısıyla bir karşıtlık gerilimi yaşanması sonucu kaçılmazdı. Aslında Sokrates insan kendine diyalektik uygulanmaya davet etmekle Vicdan varlığı işaret etmektedir. Bu şekilde vicdana önemli rol vermektedir. Sokrates tarafından uygulanan metot genellikle iyi niyetli olan insanlar arasında sağlam bir şekilde uygulanabilir. Örneğinin Dostlar arasında cereyan eden diyalogudur. Tartışılır konu üzerine konuşarak açıklık ve hakikatini deşifre edebilirler. Onların ortak paylaşımları vardır. Bu şekilde Atina toplumunda mevcut olan bencil, açgözlü ruha karşı Sokrates vatandaşlarla diyaloga girerek poliste vatandaşlar arasında bir dostluk ruhu yaratmaya çalışmaktadır. Ona göre bencil, aç gözlü, doyumsuz, kıskanç, nefret ruhu bir toplumun hayatını zehirler ve yokluğa sürerler. Aristoteles toplum ilgili görüşünde, toplum eşit olan insanlardan oluşturmaktan ziyade farklı ve eşit olmayan insanlardan meydana geldiğini beyan etti. Ona göre insanlar arasında eşitlenme süreciyle var olur. Bu eşitlenme etkinliği yaşamın her alanda kendini göstermeye çalışır. Dolayısıyla onun için siyaset mutlak bir şekilde gereklidir çünkü insanların kurtulmak istedikleri şeyler hayatın zorunluluklarına bağlıdır. O, Sokrates'in dostluk anlayışına katılarak hiç kimse dünyevi bütün nimetlere sahip olmasına rağmen dostsuz bir yaşam sürdürmek istenmeyeceğini dile getirmektedir. Aristoteles, Platona karşı çıkararak dostluk, adaletten ziyade toplumları bileştiren unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Onun için dostluk, adaletten daha değerlidir çünkü dostluk olduğun yerde adalete artık ihtiyaç duyulmaz. Dostlar arasında ele alınacak her hangi bir konu, birbirlerinin farklı bakış

açılırlarıyla ilişkili kurup bakabilme gücüne sahiptirler. Böylece diğerinin bakış açıyla ilişki kurarak aralarından mükemmel bir anlam ve anlaşma cereyan eder. Bu anlayışından devlet adamının erdemi ve değeri, o toplumda mevcut olan çeşitli gerçekler ve görüşlere sahip olan vatandaşlarla iletişim kurarak bu dünyada ortak bir anlam üzerine anlaşma yaratabilmesidir. (Arendt Hannah, 1990,90-98).

Sokrates'in Savunması eserinde kendisine ait ünlü bir söylem yer almaktadır. O da, Sokrates'e göre tek bir şey biliyorsam, o da hiçbir şey bilmediğimdir.(Ahmet Arslan, 2014,89). O anlayışıyla insan varlığına bağımsız, herkese aynı anlamı ifade edecek mutlak hakikati, ölümlü insan için var olamayacağı işaret etmektedir. Sokrates, hiç bir şey bilmediği bildiğinin dile getirmek, herkes için bir hakikate sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kendisi gibi polis vatandaşlar ilgili hakikati, onları sorgulamadan doxalarını bilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Kendini bil, insan ancak kendisine açılan görünen şeylerin vasıtasıyla bilir. Bu insanın kendi somut varlığıyla ilişkilidir. Dolayısıyla insanlar için önemli olan doxayı doğru yapmaktır. Doxanın içerdiği hakikat payını ortaya çıkarmaktadır. Onun için insan kendisiyle çelişkiye düşmemeli. (Arendt Hannah,1990,99-100). Kendini bilmek, insan kendisiyle birlik olmasıdır. İnsan düşünme ve eylemlerinde birlik sağlayarak kendiliğinde hakikati gerçekleştirmiş olur. Bu nedenle insan için Ahlakı olan ve Politik olanı birlik içinde olmalı, birbirilerine çelişki düşmemeli. Onlar bütündür. İnsan kendisiyle diyaloga girerek çelişkisiz yaşabilmesi, başka insanlarla tutarlı şekilde yaşabilmesi gücü elde etmesidir. Demek ki kendisiyle iyi, çelişkisiz bir şekilde yaşayabilen kimse, yalnızca o başka kimseler ile iyi, çelişkisiz şekilde yaşayabilecek insandır. Bundan dolayısıyla Makyavelci anlayışı benimseyenler, özellikle mevcut Uluslar ası politik anlayışı kendi kendine tutarsız, çelişki içeren bir sistemdir.

Kabul edilebilir ki bugün İpek yolunu tekrar ele almamız nedenlerinden birisi, İpek yolunun kültürel sosyal politik geçmişiyle olan bağımızdır. İpek yolun kültürel, sosyal ekonomik ve politika önemini anlamaya, idrak edip günümüze ilişkilendirerek ileriye dönük inşa etmeye anlamlandırmaya çalışanların ortak özelliklerinden birisi de Ben idraki, var oluşlarının 'inanç, kültür ve değerlerini' devamı sağlamaya çalışmasıdır. Ortak şuur-ben idraki-varoluş, inanç ve değerlerimiz ile İslam medeniyetinin postasını oluşturmaktadır. Ahmed Davutoğlu ve Ahmed Arslan haklı olarak İslam medeniyetini kendisinden önceki medeniyetlerden farklılaştıran özgün nitelikleri belirttiler. İslam medeniyeti, kendi özgün ilmi paradigmasını kurmuş olan bir medeniyettir.(Ahmet Arslan,1999,83-87). Bu medeniyetin kendi bireysel prototipini tanımlayan ve daha önceki medeniyetlerin prototiplerinden farklılaşan bir ben-idrakinin oluşturmaktadır. İslam inancı getirmiş olduğu kapsamlı varlık telakkisi ile insan bireyine yeni bir ben idraki sunmuştur. Bu medeniyetin bilgi boyutunu şekillendiren farklı bir ilmi önderlik prototipini da ortaya çıkıttı. Aynı şekilde ben idraki ile oluşan İslam medeniyetinin özgün prototipi bilgi üretimini yönlendiren ve şekillendiren bir ilmi geleneğin inşası konusunda kendi bilgi boyutunu dokuyacak özgün bir ilmi önderlik prototipi da ortaya koyar. Ayrıca bu medeniyetin kendisine tevarüs eden bilgi birikimini yeniden kuran özgün bir sistemleştirme faaliyetinde bulunmuş olmasıdır. (Ahmet Davutoğlu, 1996, 2-7)

Tarihsel açıdan Arap orduları, Hz Muhammed'in H.10/632'de ölümünden sonra ki otuz yıldan daha kısa bir süre içinde, bin yıl önce Büyük İskender'in işgal ettiği Güneybatı Asya ve Kuzeydoğu Afrika'daki ülkeleri fethetmişti. Fırat'ın doğusundaki toprakların egemenliğini Büyük İskender'in elinden alan Med ve Partların vârisi Pers Sasani İmparatorluğu'na son vermiş; İskender'in fethettiği daha sonra ardılı Romalılar ve Bizanslılar tarafından başarıyla yönetilen Mısır ve Bereketli Hilal'de, bu fetihleri bütün izleriyle birlikte ortadan kaldırmışlardı. Hz. Muhammed'e indirilen dine dayanan ve o dine göre düzenlenen yeni imparatorluğun, 732'ye kadar daha geniş topraklara Orta Asya ile Hindistan alt kıtasından İspanya ve Pireneler'e kadar

yayılmamasına rağmen ortaya çıkan bu yeni uygarlığın yüreği İran'dan başlayıp Mezopotamya'dan geçerek Suriye-Filistin'e ve Mısır'a uzanan antik uygarlık merkezlerinde atıyordu. (Gutas, 2003, 23). Doğu ve Batı'nın yeniden birleşmesinin doğurduğunu ekonomik refahın özel olarak durulması gereken bir yönü vardır: tahmin edilebileceği gibi ticaret pax islamıcanın yarattığı yeni koşullarda önemli bir gelişme göstermiş, tarımda ise tam bir devrim yaşanmıştı. Arap fetihlerinin ilk yüzyıllarındaki devrimi, yeni imparatorlukta daha önce hiç görülmemiş bir gelişim ve genişleme yaşayan ticaretten bile daha fazla zenginlik yarattı. Arap fetihlerinin aynı derece önemli bir sonucu ve bilginin genel yayılışında belki de en önemli etken 751 savaşında esir edilen Çinli tutsakların kâğıt yapım teknolojisini İslam dünyasına sokmalarıdır. Kullanılması yönetici elit tarafından savunulan, hatta dayatılan kâğıt, Abbasi devrinin ilk on yılı içinde, hızla üstüne yazı yazılan diğer maddelerin yerini aldı. Kâğıdın İslam dünyasına girmesinin dışında kendiliğinden gelişen ve bir o kadar önemli bir gelişme de Arap fetihlerinin ardından Mezopotamya'da Doğu ve Batı arasındaki sınırların kaldırılmasıyla ortaya çıkan yeni kültürel atmosferdi. Sınırların kaldırılması bir taraftan Büyük İskender'den beri bin yıldır Helenleştirilmeye tabi tutulmuş insanları ve bölgeleri birleştirirken, diğer yandan Yunanca konuşan Halkedoncu Ortodoks Hıristiyanları, yani Bizanslıları siyasi ve coğrafi olarak izole etmişti. Bu iki bakımından önemlidir: birincisi, Konstantinopolis 'Ortodoksluğu'nun dışlayıcı din politikaları ve uygulamaları dinde ayrılığa (skhizma) yol açmış, Süryanice konuşan Hıristiyanlar bölünmüş, Nasturiler İran'a itilmişti. Bu çekişme ve kültürel parçalanma odağının fiilen Dârü'l-İslam dışında kalması, diğerlerinin ise tarafgir olmayan bir hükümdarın, yani İslam devletinin yönetimi altında birleştirilmesiyle daha fazla kültürel işbirliği ve etkileşimin yolu açılmış oldu. İkincisi, Bizans'ın siyasi ve coğrafi olarak tecrit edilmesi, bu Hıristiyan topluluklarını ve İslam egemenliği altında yaşayan bütün diğer Helenleştirilmiş haklıları karanlık çağlardan da korudu ve Bizans'ın 7 ve 8. Yüzyıllarda Helenizm karşıtlığına kaymasından etkilenmemelerini sağladı. Süryanice konuşan Hıristiyanlar, doktrinde ayrı olmanın yanı sıra Arap Fetihlerinin ardından siyasi olarak da onlardan ayrılınca farklı bir kültürel doğrultuda gelişmeye başladılar. Dindışı Yunan bilimi bu dönemde Süryanice konuşanlarca bütünüyle özümsemiş; batıda Urfa ile Kinnastın'de, Kuzey Mezopotamya'da Nusaybin ve Musul boyunca, Cündisâbûr'dan Batı İran'a kadar Doğu Hıristiyanlığının Bereketli Hilal'in her yanındaki büyük merkezlerine iyice yerleşmişti. Abbasilerin ilk dönemlerinde yaşayan Yunan biliminde yetkin müderrislere bakarak bölgenin her yanındaki Monofizit ve Nasturî cemaatleri arasında aynı havanın hakim olduğunu söyleyebiliriz; büyük ve gelişen bir Nasturî manastırının bulunduğu Bağdat'ın güney kıyısındaki Deyr Kunnâ. Bu konuda iyi bir kanıt olarak gösterilebilir. Burası 10 yüzyılın başlarında Bağdat'taki Aristotelesçi okulu kuran Ebu Bişr Mettâ ibn Yünus'un ders verdiği ve çalışmalarını yürüttüğü merkezdi. Dinsel merkezlerin yanı sıra İslam öncesi dönemlerin önemli diğer şehirlerinde de Yunan bilim geleneği sürdürülüyordu; Güney Irak'ta Fırat yakınındaki Lahmilerin başkenti el-Hire buna örnektir. Bu iki şehre, bakıma Abbasi Yunanca-Arapça çevri hareketinin hayat bulacağı Helenleşmiş dünyayı kucaklayan ve birbirinin karşı uçlarında yer alan iki büyük Yunan bilim merkezini daha eklemek gerekir; kuzey Mezopotamya'da Urfa'nın hemen güneydeki Harran ve İran'ın en kuzeydoğu ucunda, Orta Asya kapılarındaki Mervtir.(Gutas, 2003, 38, 48)

İslam Medeniyeti çerçevesinde Siyaset ve Felsefe ilişkisi ele alındığında, Yunan medeniyetinininkinden farklı şekilde cereyan etmiştir. Bunun açık bir şekilde düşünce ve epistemolojik alanda delili görülmektedir. Yukarıda işaret edildiği üzere diğer Dinler ve İnsani sistemler gibi İslam da hakikat ve İnsanı dosdoğru yola ulaştıran yegane rehber olduğu üzerine iddiası var. Vahiy inmesiyle Müslümanlar Kur'an-i Kerim'in sahip olunmasından sonra yeni bir düşünce, epistemolojik ve ontolojik sistemi oluşmuştur. Felsefe öncesi, Arap-İslam medeniyetinde Beyan bilgi sistemi ve İrfan

öğreti sistemi oluşmuştur. Siyaset, bu iki düşünce - bilgi sistemi arasındaki ilişkisi, daha sonra gerçekleşmiş Siyaset ve Felsefe ilişkisini etkileyip şekillendirilecektir.

İslam Medeniyetinin sahip olduğu özgün nitelikte başarıda, siyaset ve felsefenin önemli rolü vardır. Eğer bu doğru ise İpek Yolu tarihinde siyaset ve felsefe ilişkisinin yalnızca hangi şekilde cereyan ettiğini algılamamalıyız. Ötesine giderek siyaset ve felsefe aralarındaki ilişki nedeni veya nedenleri idrak edilmeli. Bu ilişkinin gücünü idrak ederek, özellikle felsefenin özü olan akıl, sorgulama gücüdür. Böylece bu gücü kullanarak sorunların, hatta medeniyetlerin çatışmasında ortaya çıkabilecek sorunların (yapay veya gerçek) üstesinden gelebilelim.

İslam dünyasında Felsefi etkinliği, Yunan dünyasında olduğu gibi meydana gelmemiştir. İslam medeniyetinde Emevileri iktidardan uzaklaştıran Abbasilerin döneminde önemli sosyal kültürel değişim meydana gelmiştir. Halife El- Mansûr ile başlayan çeviri hareketi ile meydana gelmektedir. El Mansûr bu çeviri hareketi sayesinde halifelikliğini meşrulaştıran ideoloji inşa edebildi. Aynı şekilde bu çevri hareketi devam etmektedir, örneği Halife el Mehdinin Aristoteles'in Tropika isimli kitabının Arapça'ya çevrilmesini emretti. Çeviri Nasturi patriği I. Timotheos tarafından yapıldı. Halife'nin Aristoteles'in özellikle bu kitabının çevrilmesi istemesi son derece şaşırtıcıdır. Çünkü Tropika okunması pek kolay bir kitap değildir. Yine de hiç şüphesiz kitap içerdiği konular ve bu konuların İslam toplumunun ihtiyaçlarıyla ilgisi nedeniyle seçilmiştir. Tropika tartışma sanatı Cedel'i sistematik temelde öğretmek amacıyla yazılmış bir diyalektik kitabdır. Kitabın amacı insanlara tartışmalarda genel kabullere dayanarak bir tezi savunmalarını veya çürütmelerini sağlayacak bir yöntem geliştirmektedir. El Mansur'un evrensellik iddiası olan emperyalist bir ideoloji yarattı. Bu ideolojiye göre Allah'ın takdiriyle yıldızların Abbasi devletinin bölgede daha önce hüküm sürmüş dünya imparatorluklarının devamı olmasını buyurmaktadır. Bu ideolojinin göze çarpan ve daha eski bir geçmişi olan yanı, Abbasilerin bütün Müslüman yurttaşlar için eşit haklara ve imtiyazlara sahip bir toplum yaratma iddiasıdır. Bu Abbasileri iktidara getiren politikanın temel direği oldu. Bu politikaların sonunda Abbasilerin iktidara gelişiyile birlikte din değiştirenlerin sayısı çok arttı. Mansur Abbasi davasını daha ilerilere taşımak için Zerdüştü imparatorluk ideolojisini benimseyince İranlı muhalifler, bu kez İran ulusal dinlerinin Maniciler, Bardesan taraftarları ve Markioncular gibi sapkınlar ve dinden çıkmışlar yeniden ortaya çıktılar. Bu gruplar Hıristiyan dahi İslama karşı yazılan savunma ve polemik denemeleri çoktur. Buna Müslümanların da cevap vermek gerekir. Müslümanlar da yanıt niteliğinde reddiyeler yazdılar. (Gustas, 2002, 66-68)

Mehdi döneminde son derece güçlü ideolojik düşmanlarla karşı karşıyaydı. Zendeke'ya Manicilik bütün sapkın mezhepler karşı mücadelenin önem kazanması nedeniyle, bu mezheplerin temsil ettiği Pers canlandırıcılığı, Abbasi yönetimde yer alan birçok İran kökenli ideolojik olarak çekici gelmeleri, Mehdinin hepsini ciddiye almasına yol açtı.. Böyle bir atmosferde, akıl yürütme ve tartışma sanatını öğretecek Arapça bir elkitabına duyulan ihtiyaç çok açıktır. Mehdinin danışmanları herhalde yetkin kişilerdi ki ona önerdikleri eser bu sanatı başlatan eserden Tropika'dan başkası değildi. (Gustas, 2002, 72-74)

İbn Nedim el Fihrist adlı eserinde Felsefe ve benzerleri gibi Eski İlimlere ait kitapların çoğalma sebebinin zikretmiştir. Ona göre bu sebeplerden biri de Halife Me'mun'un rüyasıdır. O rüyasında Aristo'yu görüp iyilik güzellik ne olduğu gibi bir takım sorular sormuştur. Halife Me'mun eski ilimleri içeren kitapların getirilip tercüme edilmesi yolunda devletin bütün imkanlarını seferber etmiştir. (Câbiri, 2001, 251)

Me'mun'a meşhur rüyasını gördürten belirli tarihsel şartlar ve ortamlar vardır. Abbasi Devleti'nin Şii kökenli muhalifleri, devlet tebâasının büyük kısmının üzerinden kültürel egemenlik kurmayı başarmışlardır. Örneği, İhvan-ı Safa risaleleri Arap İslam

kültürünün içindeki irrasyonel Gnostik Batnilik derinleştirerek önce nefisleri sonra bedenleri ele geçirmeyi hedefleyen genel İsmaili stratejisi çerçevesinde değerlendirilmeliydi.(Câbiri,2001, 253)

Me'mun'un muhaliflerine karşı yeni stratejisi iki boyutluydu. Birincisi; Şii hareketini oyuna getirerek kamuoyuna açılmasını ve illegal örgütlerinin bizzat kendisinin su üstüne çıkarmasını sağlamak. İkincisi de; Şii Bâtını inancıyla daha güçlü mücadele etmek. Bu nedenle Me'mun, Şii davasına ve davetçilerine şefkat ve ilgi göstermeye başlamış, hatta hicri 201 yılında veliahdı Şiilerin sekizinci İmamları olan Ali Rıza b. Musa Kazım b. el Cafer-i Sâdık'a devrettiğini ilan etmiştir. Bu hilafetin Abbasilerden Alevilere devredilmesi demektir. Buna bağlı olarak Me'mun'un planı başarılı olmuştur. Çünkü imam Ali Rıza öldürülmüştür. Me'mun'un stratejilerinin ikinci safhası ise onun meşhur rüyasıyla temellendirilen bu boyutta Aristo ve Yunan kökenli Evrensel aklın yardımına başvurmak söz konusuydu. Me'mun, Maniheist Gnostisizm ve Şii irfan öğretisiyle mücadele etmek için Aristo'ya yönelmiştir. Maniheist ve Gnostisizm ve Şii irfancılığı aslında tek bir tabiata sahiptir ve her ikisi de Sünni hilafet iddiasında olan Abbasilerin sahip olmadıkları bir silaha dayanarak siyasi muhalefet oluşturmayı hedefliyorlardı. Me'mun'a göre Âtıl Akıl kılığa ve onu Şii ve Maniheistizme tezlerine karşı çıkarabilecek yegane silah onun ezeli rakibi olan Evrensel Akıldır. Me'mun dönemi Abbasi Devleti bu Akıl Arap İslam kültürüne tayin etmek ve onunla dini makul arasında bir uzlaşma tesis ederek Gnostik saldırılara cevap vermeye çalışmak zorunda kalmıştır. Öyle ki Henrich Becker'e göre Gnostisizm İslamla siyasi ve dini bir savaş içindeydi. İslam dini, bu savaşta Yunan felsefesinden yardım almış ve Ortaçağ Avrupası'ndaki ekol çağı dünyasına benzer bir dini akıl ilimler dünyası oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Aristo'nun kitapları duyulan fiili ihtiyaçlar üzerine tercüme edilmiştir. (Câbiri,2001,255-258)

Gerçek şu ki Me'mun'un başlattığı düzenli tercüme faaliyetinden önce Aristo'nun Arap İslam kültürü içindeki varlığı oldukça sınırlıdır ve birkaç parça metinden ibarettir. Onun eserlerinin tercüme tarihine bakmak dahi, Âtıl Aklın Arap kültürünün içinde yaklaşık yüzyıl rakipsiz biçimde hareket etmiştir. Bununla birlikte Aristo'nun Arap İslam tarihine ilk giriş tarihi olarak çok güçlü bir kanaatle Huneyn ve oğlu İshak'ın dönemini verebilmekteyiz. Önemli bir hususta Aristo'nun Arap İslam kültürüne girişinin aşamalı olarak gerçekleşmiş olmasıdır. Bunun açık delili Kitabü'l Burhan veya ikinci analitiklerinin ancak hicri dördüncü asırda Arapçaya çevrilmiş olması ve bu işi Ebu Bişr Metta b. Yunus'un üstlenmiş olmasıdır.

İslam filozofları düşünce sistemlerinde siyaset ve felsefeyi ilişkilendirerek hayatın nihai amacı, nasıl yaşamalıyız, en iyi yaşam nedir gibi sorulara cevaplamaya çalışmaktadır. İlk Arap filozofu el-Kindi idi. İslam tarihindeki 'Akıl Devletin' ilk filozofu olarak görebiliriz. Bu Devlet 'Âtıl Akıl ' saf dışı bırakmayı öncelikli görevleri arasında görüyordu. Maniheist ve Şii hasımlarının gnostik tezlerine Evrensel Akılla cevap vermeye çalışan bu Devlet, Me'mun Mutasım ve Vasık'ın devletiydi. Kindi bu üç halifenin çağdaşıydı. Kindi yaşadığı dönemin ideolojik mücadelelerinin tam ortasında yer almış ve her zaman akıl devleti uğruna çarpışmıştır. Genelde Aristo'nun görüşlerini esas aldığı tabiat ilimleri ile ilgili birçok risaleye sahip olan Kindi, bunlarla irfancı bilgi sistemine tamamen zıt bir bilgi sisteminin temellerini atmış olmaktadır. Bu bilgi sistemi duyularla algılanandan akılla kavranan, somuttan soyuta doğru gidiyor, manevi Sufi tecrübesine değil tabiat ve toplum tecrübelerine dayanıyordu. O Aristo'nun akılla ilgili teorisini yeniden canlandırmasını ve yeni Pisagorcu tevelllerinden arındırmasını da kapsamıştır. Böylece Hermetizm, Yeni Platoculuk ve diğer gnostik eğilimlerinin ikame ettikleri ilahiyat alemindeki piramitsel sıralamayı reddetmektedir. (Câbiri,270). Gnostik düşünceye sahip olanlar ilahi bilginin beşeri bilgi ile bitişik olduğuna dair tezlerini bu sıralamaya dayandırmaktadırlar. Kindi ise Allah'ın yalnız

başına bir olduğunu söyleyerek Allah'ın dışında başka bir ilahi varlığın olabileceği düşüncesini baştan reddetmiştir. (Kaya, 2002, 50)

Fârâbî Kındî'den çok farklı siyasal sosyal ve düşünsel şartlarda yaşamıştır. Onun döneminde hilafet devleti kurulan sayısız devletçik ve prenslik yüzünden etkinliği olmayan bir sembole dönüşmüştür. Bu bağımsız devletçiklere örnek olarak: Samaniler (Horasan), Büveyhiler (İran ve Irak), Hâmâniler (Haleb), Ahşidiler ve Fatimiler (Mısır). Küçük devletçiklere bölünen Arap İslam imparatorluğu, içerde büyük çekişme ve düşmanlıklara sahne oluyordu. Ayılık ve itilaflar, zaman içinde merkezi devletin otorite birliğini ve sürekliliğini tamamen sarsmıştır. Otorite birliğinin ortadan kalkmasıyla birlikte düşünsel ve toplumsal birlik ruhu da neredeyse tamamen kaybolmuştur.

O Sokrates, Eflatun ve Aristoteles takip ederek erdem ve bilgi sayesinde erdemli yaşam ve toplum imkanı ortaya koymaktadır. Ona göre insanın nihai amacı mutlu olmaktır. İnsan mutlu bir yaşam ister. İnsanın bunu ancak bilgi ve erdem sayesinde gerçekleştirebileceğini belirtti. İnsan ihtiyaçlarına tek başına karşılamayacağı için toplumda yaşamalı. Bilgi ve erdem sayesinde mutlu olacak olan insan, erdemli toplumda yaşaması gerekli. Dolayısıyla her sosyal-siyasal sistemi, nihai amaca doğrultusunda kurulmalı. Bu yüzden toplumun en ideal lideri Peygamberlerdir. Peygamberlerden sonra Filozoflar gelir çünkü olanlar bilgiyi severek akla odaklanmışlardır. Bu güç sayesinde erdemli toplum inşa eder ve yönetirler. Ancak bu duruma tarihte pek az rastlanır. (Yaşar Aydın,2008,90)

Fârâbî gerçektende Arap Müslümanların Aristosu'ydu. Ona göre mantık, akıl düzeltecek insanı akılla kavranan objeler noktasında düşebileceği hatalardan uzak tutarak onu doğru yola ve hakka yönlendirecek kanunları sağlarken bu kanunlarının etkinlik alanları sadece kendinizdeki hataların düzeltilmesi değil aynı zamanda başkalarındaki hataları tashih etmeyi ve başkalarının da bizdeki hataları düzeltmesini kapsar. (Fârâbî,2012, 2-5, 57) Döneminde yaşanan düşünsel kaosa Aristo mantığıyla son verebileceğini düşünmüştür. Bu noktadan hareketle mantığını sosyal fonksiyonun yani toplumdaki düşünsel alışveriş sırasındaki görevini açıklayıp nitelendirmeye çalışmaktadır. O Reddiyeci, Cedelci ve sofist Kelami söylemi bir kenara koyarak evrensel aklın söylemini yani Burhanî söylemi esas almış ve düşünsel birliği yardımıyla sağlamaya çalışmıştır. Böylece toplumsal birlik temin edilir. Ona göre yaşadığı dönemdeki toplumsal ve düşünsel parçalanmanın ardında irfancı öğretiyle atıl akıl yatmaktadır. O Kitab-el Burhan mantık ilmine ısrarlı ve güçlü bir şekilde yeniden kazandırarak bu ikisini aşarak evrensel aklın söylemine ulaşmaya çalışmıştır. İnsan akli kendi kendine yeterlidir. Fârâbî felsefik manzumesinde mantıklı ontolojiyi, tabiatla tabiat ötesini irtibatlandırarak evrenin birliğini ve parçalarının irtibatlarını ve yapısının güzelliğini vurgulamaktadır. Varlıkların kendi iç bağlantılarına sıralamalarına ve zincirlemelerine riayet etmede bu kapsamlı bilgi, toplumsal birliği de sağlayacak yeterliliktedir. Hatta bu bilgi vasıtasıyla Fârâbî'nin tasavvur ettiği erdemli toplumu kurmakta mümkündür.

Sonuç itibariyle Evrensel Felsefi Aklın Arap İslam kültürü içinde görevlendirmesi hiç kolay olmamıştır. Çünkü bu kültür bundan önce birbirlerine zıt iki bilgi sistemi tarafından paylaşılmıştır. Bir yanda Beyani bilgi sistemi ve ona sahiplenen Sünni ideoloji, diğer yanda İrfan öğretisi ve onu temel alan Şii ideolojisi. Hatırlanacak üzere bütün dini ve sistematik düşünce akımları, İyiyi, insan için iyi olanın ne olduğu, iyi hayatı ne olduğu, nasıl elde edileceği, nasıl yaşanması gerektiğine dair sorular sorulmakta ve cevaplarına da sahip olduklarını iddia etmektedirler. Beyani sistemi ve İrfan öğretisi de bu soruların cevaplarını, Allah'a, Allah'ın kitabı olan Kur'an-ı Kerim'e dayanarak sahip olduklarını iddia etmektedir. Dolayısıyla Felsefi Akıl öncesi, Arap İslam medeniyetinde mevcut olan Beyani sistemi ve İrfan öğretisi bir çeşit mücadele içindeydi. Felsefi Akıl-Burhanî bilgi sisteminin Arap İslam kültürü içerisinde özü ve

gelişmesi itibarıyla mevcut iki zıt bilgi sisteminin çatışmasından etkilenmesi kaçınılmazdır.(Câbirî,2001,286) Böylece Felsefe, Arap İslam medeniyetinde Siyasete yardım etmek üzere görevlendirilmiştir. Çünkü Siyasal Egemenlik için Kültürel Egemenlik olmazsa olmazdır. Liderlerin tarihte çoğu zaman filozoflara ve düşünörlere muhtaç oldukları, onlardan yardım istedikleri görölmüştür. Peki, Nedeni nedir? Liderler güçlü ordularıyla bir topraklar fethederler fakat aynı yolundan insanların kalbi fethedemezler. İnsanların bedenleri üzerine askeri güç ile kontrol sağlanabilir fakat kalpleri aynı güç ile kontrol edilemez. Kalbi fethedilmeyen insan ise kolay kolay itaat etmez. O hükümdarın meşrutiyeti tanımaz.

Günümüz OrtaAsya, Ortadoğu, Önasya coğrafyasında bireysel ve toplumsal kimlik krizi, yönetim ve ekonomik kriz, kültürel kriz'den savaşa kadar giden bir süreç mevcuttur. Felsefe ve Siyasetin ele alınmasının önemi bütün felsefi, siyasal ve dini sistematik düşünce akımları, İyi'yi, insan için iyi olanın ne olduğu, iyi hayatın ne olduğu 'hem birey hem de toplumsal', nasıl elde edileceği, nasıl yaşanması gerektiğine dair sorular sorulmakta ve cevaplarına da sahip olduklarını iddia etmelerindedir. Konu hem epistemoloji hem de ontoloji ile ilgilidir ki bilgilerimiz ve eylemlerimizin referans temelli tartışma ve çatışma konusu olmuştur. İyi hayatın ne olduğu bağlamındaki bilgimizin temeli doxa/kanı veya hakikat/doğru bilgi üzerine mi dayanmalı? Nasıl yaşanması gerektiği ile ilgili gerçekleştirmek üzere eylemlerimizin hareket noktası Politik olanı ve Ahlaki olanı arasında ayırım yaparak mı yoksa politik olanı, Ahlaki olandan ayırmadan bir birlik – bütünlük içinde mi değerlendirilmeli? Bu sorular karşısında İnsan felsefesi korucusu olan Sokrates "tek bir şey bildiğini o da hiçbir şey bilmediğini" söylemektedir. Bu ise kendini bildiği anlamına gelmektedir. Yani bu sorulara doğru cevaplar verebilmek için önce insan kendini bilmeli. Kendini bilmek doğru/hakikate giden ilk büyük adımdır.

Kendini bilmek, insanın kendisiyle birlik olmasıdır. İnsan düşünme ve eylemlerinde birlik sağlayarak kendiliğinden hakikati gerçekleştirmiş olur. Bu nedenle insan için Ahlaki olan ve Politik olan birlik içinde olmalı, birbirleriyle çelişkiye düşmemeli. Onlar bütündür. İnsanın kendisiyle diyaloga girerek çelişkisiz yaşayabilmesi, başka insanlarla tutarlı şekilde yaşayabilmesi gücü elde etmesidir. Demek ki kendisiyle iyi, çelişkisiz bir şekilde yaşayabilen kimse, başka kimseler ile iyi, çelişkisiz şekilde yaşayabilecek insandır. Bu savaşız ve barışçıl bir dünyaya giden yoldur.

KAYNAKÇA

- Akarsu Bedia, 1970, Ahlâk Öğreti-Mutluluk Ahlâkı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi Yayınları
- Arendt Hannah, 1990, Philosophy and Politics, Social Research, Vol.57,No1, Hannah Arendt Literary Trust.
- Arslan Ahmet, 1996, İslam Felsefesi Üzerine, Ankara, Vadi Yayınları
- Arslan Ahmet,(2010), Fârâbî İdeal Devlet' El – Medinetü'l Fâzıla', Divan Kitap,
- Arslan Ahmet,(2010), İlk çağ Felsefe Tarihi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- (<http://asiasociety.org>)
- Aydın Mustafa, 2002, Siyaset Sosyolojisi, İstanbul, AçılımKitap-Pınar Yayınları
- Aydınlı Yaşar,2008, Fârâbî, İstanbul, İslam Araştırma Merkezi
- Câbirî Âbid Muhammed, (2001), Arap-İslam Aklının Oluşumu, İstanbul, Kitabevi
- Cevizci, Ahmet, 1996, Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayınları
- Davutoğlu Ahmet, (1996), Divâv İlmî Araştırmalar, İslam Düşünce Geleneğinin Temelleri, Oluşum Süreci ve Yeniden Yorumlanması, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı.
- Ebenstein William and Alan,(2001), Great Political Thinkers, Orlando, Harcourt College Publishers

- Fârâbî, 2012, Kitâbu'l-Burhân, Çev, Ömer Türker-Ömer Mahir, İstanbul, Klasik Yayınları
- Fârâbî, 1998, On the Perfect State, trans-com, Walzer Richard, Chicago, Oxford University Press
- Funda Günsoy Kaya, 2010, Felsefe ile Teolojinin Kavşağında Carl Schmitt ve Leo Strauss'ta Politik Olan, İstanbul, Paradigma Yayıncılık
- Gutas Dimitri,2003,Yunanca Düşünce Arapça Kültür, İstanbul, Kitap Yayın evi
- Juan J. Linz , çev Ergun Özbudun,Totaliter ve Otoriter rejimler, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, 1975
- Kindî, 2002, Felsefi Rîsâleler, Kaya Mahmut, İstanbul, Klasik Yayınları
- Leaman Oliver-Nasr Hüseyin Seyyid,2007, İslam Felsefesi Tarihi, İstanbul, Açılımkitap
- Şerif. M.M, 1991, İslam Düşüncesi Tarihi, İstanbul, İnsan Yayınları
- Nebi Bozkurt,2001, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, cilt 22, İstanbul
- Sokrates'ın Savunması,1960, çev Teoman Aktürel, Remzi Kitabevi, İstanbul,
- Theaitetos,1996, çev, Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul,